

ČESKÁ REPUBLIKA

ROZSUDEK JMÉNEM REPUBLIKY

Nejvyšší správní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Zdeňka Kühna, soudkyně Daniely Zemanové a soudce Miloslava Výborného v právní věci žalobkyně: **Z. K.**, zast. Mgr. Martinou Suchodolovou, advokátkou se sídlem Masarykovo náměstí 146, Žamberk, proti žalované: **Česká správa sociálního zabezpečení**, se sídlem Křížová 25, Praha 5, proti rozhodnutí žalované ze dne 3. 12. 2014, v řízení o kasační stížnosti žalované proti rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové – pobočka v Pardubicích ze dne 12. 3. 2015, čj. 50 Ad 2/2015-33,

t a k t o :

Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové – pobočka v Pardubicích ze dne 12. 3. 2015, čj. 50 Ad 2/2015-33, **se ruší a věc se vrací** tomuto soudu k dalšímu řízení.

O d ů v o d n ě n í :

I. Vymezení věci

[1] Rozhodnutím ze dne 29. 7. 2014, čj. X, žalovaná dle § 29 odst. 1 písm. f) zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o důchodovém pojištění“), přiznala žalobkyni ode dne 21. 5. 2014 starobní důchod ve výši 9945 Kč měsíčně; při stanovení důchodového věku zohlednila dobu péče žalobkyně o její tři vlastní děti. V odůvodnění rozhodnutí žalovaná dále uvedla, že nelze přihlídnout k době, po kterou žalobkyně vychovávala dvě děti jejího pozdějšího manžela F. K., neboť

od jejich převzetí do péče žalobkyní do dosažení jejich zletilosti neuplynulo alespoň 5 roků. Žalobkyně podala námitky, ve kterých uvedla, že se o obě tyto děti starala již před uzavřením manželství s F. K., a to od srpna 1995, kdy s ním začala žít jako družka; doložila kopii rozsudku Okresního soudu v Ústí nad Orlicí ze dne 24. 6. 1996, čj. 10 C 72/96-22, kterým bylo rozvedeno předchozí manželství F. K. a obě děti z manželství mu byly svěřeny do výchovy (dále jen „rozsudek o výchově“).

[2] Žalovaná rozhodnutím ze dne 3. 12. 2014, čj. X, námitky žalobkyně zamítla. V odůvodnění rozhodnutí uvedla, že žalobkyně získala potřebnou dobu pojištění dle § 29 odst. 1 písm. f) zákona o důchodovém pojištění. Pokud jde o podmínku důchodového věku, ten žalovaná stanovila žalobkyni na 58 let a 8 měsíců dle § 32 zákona o důchodovém pojištění, a to při zohlednění výchovy tří vlastních dětí žalobkyně. Naproti tomu nemohla být dle žalované zohledněna pro účely stanovení důchodového věku žalobkyně péče o dvě děti – syna a dceru F. K. z jeho předchozího manželství, neboť dobu péče žalobkyně o tyto dvě děti lze hodnotit až ode dne 19. 11. 1997, kdy žalobkyně s F. K. uzavřela manželství. K tomuto datu však již syn dosáhl věku 14 let a dcera věku 13 let a 2 měsíce, tedy do nabytí 18 let každého z těchto dětí nezbývala doba alespoň 5 let, jak to vyžaduje § 32 odst. 4 zákona o důchodovém pojištění. Dle žalované na tom nemůže změnit nic ani doložený rozsudek o výchově, z jehož odůvodnění vyplývá, že o obě tyto děti se starali žalobkyně a F. K. již před svěřením obou dětí rozsudkem do výchovy F. K., neboť statut družky pečující o druhovy děti nelze zohlednit ve smyslu § 32 odst. 4 zákona o důchodovém pojištění.

[3] Žalobkyně podala žalobu, ve které uvedla, že se starala o obě děti již od července 1995 do jejich zletilosti a důchodový věk jí tak měl být stanoven na 57 let a 4 měsíce. Žalobkyně poukázala na nefunkčnost předchozího manželství F. K., na jeho následné rozvodové řízení s matkou obou dětí a na péči žalobkyně o obě děti ještě před sňatkem s F. K.. Znovu poukázala na rozsudek o výchově a dále na odůvodnění rozsudku Okresního soudu v Ústí nad Orlicí ze dne 29. 12. 1995, čj. 6 C 251/95-17, kterým bylo rozhodováno o žalobě matky obou dětí proti F. K. na určení výživného pro manželku. Žalobkyně uvedla, že § 20 odst. 3 zákona o důchodovém pojištění nevylučuje možnost uzavřít manželství později; tímto sňatkem je předchozí stav osobní péče o děti manžela postaven na roveň osobní péči o tyto děti v době trvání manželství. Postup žalované označila za formalistický a nereflektující vývoj společnosti s tím, že spravedlivému posouzení odpovídá zohlednění faktické péče o dítě.

[4] Krajský soud v Hradci Králové – pobočka v Pardubicích (dále jen „krajský soud“) rozsudkem ze dne 12. 3. 2015, čj. 50 Ad 2/2015-33 (dále jen „napadený rozsudek“), rozhodnutí žalované zrušil. Uvedl, že § 20 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění stanoví skutečnosti rozhodné pro posouzení osobní péče dle § 32 téhož zákona, avšak výslovně neuvádí, kdy k těmto skutečnostem musí dojít; zákon nevylučuje i pozdější uzavření manželství, aby byla splněna podmínka osobní péče ženy o dítě. Krajský soud poukázal na záměr zákonodárce ocenit dlouhodobou osobní péči žen o nezletilé děti snížením hranice jejich důchodového věku. Dle krajského soudu zákonodárce při definování skutečností osvědčujících dlouhodobou a stabilní péči ženy o dítě, jehož není biologickou matkou (§ 20 zákona o důchodovém pojištění), vycházel ze stavu společnosti v 90. letech 20. století, kdy v naprosté většině případů o nezletilé děti pečovala jejich

pokračování

biologická matka a v případě rozvedených manželství byly děti svěřovány rovněž převážně matce; lidé žijící v dlouhodobějších vztazích uzavírali manželství v průměru častěji než v současnosti; poukázal v té souvislosti na str. 98 až 101 sborníku stanovisek veřejného ochránce práv z roku 2009.

II. Obsah kasační stížnosti, vyjádření žalobkyně

[5] Žalovaná (dále jen „stěžovatelka“) podala kasační stížnost z důvodu dle § 103 odst. 1 písm. a) zákona č. 150/2002 Sb., soudního řádu správního (dále jen „s. ř. s.“), přičemž uvedla obdobnou argumentaci jako v předchozím řízení.

[6] Dle stěžovatelky krajský soud nevyložil § 32 odst. 4 zákona o důchodovém pojištění v kontextu s § 20 téhož zákona a postupoval tak v rozporu se zákonem, jakož i ustálenou správní praxí. Stěžovatelka nepochybně, že obě děti byly rozsudkem o výchově svěřeny otci F. K. a že žalobkyně fakticky pečovala o obě děti ještě před uzavřením manželství s F. K., avšak z ustanovení § 20 odst. 1 zákona o důchodovém pojištění jednoznačně vyplývá, že pro hodnocení péče a výchovy cizího dítěte pro nároky z důchodového pojištění není postačující zjištění faktické péče. Statut družky pečující o druhovy děti nelze zhodnotit pro účely stanovení důchodového věku ženy ve smyslu § 32 odst. 4 zákona o důchodovém pojištění; péči žalobkyně o obě děti lze zhodnotit až ode dne uzavření sňatku s jejich otcem dne 19. 11. 1997 (pozn. správně 15. 11. 1997). Aby mohl být naplněn obsah a účel tohoto ustanovení, musel by (péči) předcházet akt uzavření manželství žalobkyně s otcem dětí.

[7] Žalobkyně ve vyjádření uvedla, že se ztotožňuje se závěrem krajského soudu, dle kterého § 20 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění nevylučuje, aby k uzavření manželství s otcem dětí došlo až po zahájení osobní péče ženy (družky) o jeho děti, neboť zákonný požadavek, aby šlo o děti manžela, je tak splněn; předchozí osobní péče o děti manžela před uzavřením manželství je tím postavena na roveň osobní péči o tyto děti v době trvání manželství (žalobkyně odkázala na rozhodnutí Vrchního soudu v Praze sp. zn. 2 Cao 16/2000 a na názor zastávaný veřejným ochráncem práv). Uvedla, že i dle rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 4. 12. 2003, čj. 3 Ads 37/2003-49, je „jako zásadní skutečnost pro posouzení, zda žena dítě vychovávala, vnímána faktická, aktivní, osobní péče ženy o dítě“; tato skutečnost nebyla vůči žalobkyni zpochybněna. Interpretaci zastávanou stěžovatelkou považuje žalobkyně za formalistickou, nespravedlivou a nezohledňující společenskou realitu.

III. Právní hodnocení Nejvyššího správního soudu

[8] Nejvyšší správní soud nenalezl žádné formální vady či překážky pro projednání kasační stížnosti, a proto přezkoumal napadený rozsudek krajského soudu v rozsahu a v rámci kasační stížností uplatněných důvodů, zkoumaje přitom, zda napadený rozsudek či řízení jeho vydání předcházející netrpí vadami, k nimž by musel přihlédnout z úřední povinnosti (§ 109 odst. 3 a 4 s. ř. s.). Dospěl přitom k závěru, že kasační stížnost je důvodná.

[9] Pro nárok na starobní důchod má rozhodující význam doba pojištění a důchodový věk. Dle zákona o důchodovém pojištění je u žen důchodový věk závislý na počtu dětí ženou vychovaných (§ 32 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění ve spojení s přílohou k tomuto zákonu).

[10] Podle § 32 odst. 4 zákona o důchodovém pojištění „[p]odmínka výchovy dítěte pro nárok ženy na starobní důchod je splněna, jestliže žena osobně pečuje nebo pečovala o dítě ve věku do dosažení zletilosti alespoň po dobu deseti roků. Pokud se však žena ujala výchovy dítěte po dosažení osmého roku jeho věku, je podmínka výchovy dítěte splněna, jestliže žena osobně pečuje nebo pečovala o dítě ve věku do dosažení zletilosti aspoň po dobu pěti roků; to však neplatí, pokud žena před dosažením zletilosti dítěte přestala o dítě pečovat.“

[11] Citované ustanovení je třeba vykládat v kontextu s § 20 zákona o důchodovém pojištění, v němž je vymezen pojem „dítě“ pro účely téhož zákona.

[12] Dle § 20 odst. 1 zákona o důchodovém pojištění „[d]ítětem se pro účely tohoto zákona rozumí dítě vlastní nebo osvojené, a pokud se dále nestanoví jinak, též dítě převzaté do péče nahrazující péči rodičů.“ Podle § 20 odst. 2 téhož zákona „[z]a dítě převzaté do péče nahrazující péči rodičů se považuje dítě, jež bylo převzato do této péče na základě rozhodnutí příslušného orgánu, dítě manžela, které mu bylo svěřeno do výchovy rozhodnutím soudu nebo na základě dohody rodičů schválené soudem, dítě manžela, nemá-li druhý z rodičů rodičovskou zodpovědnost, a dítě manžela, zemřel-li druhý rodič dítěte nebo není-li znám. Za dítě převzaté do péče nahrazující péči rodičů se považuje dále dítě, jež bylo převzato do péče na základě rozhodnutí soudu, orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo dřívějšího příslušného orgánu o svěřením dítěte do péče budoucího osvojitele nebo do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem, a dítě, jež bylo převzato do péče na základě předběžného opatření vydaného v rámci řízení o svěřením dítěte do výchovy“.

[13] Zákon o důchodovém pojištění tudíž jako podmínku výchovy dítěte mající vliv na vznik nároku a výši starobního důchodu ženy stanoví osobní péči o takové dítě ve věku do dosažení zletilosti, a to po dobu 10 roků. Pamatuje ovšem i na případy, kdy žena nemohla podmínku péče o dítě po dobu 10 let splnit z vážných, objektivních důvodů. Jde o případ, kdy se žena ujala výchovy dítěte po dosažení osmého roku jeho věku. Pak je podmínka výchovy dítěte splněna, jestliže osobně pečuje nebo pečovala o dítě ve věku do dosažení jeho zletilosti alespoň po dobu 5 roků, pokud žena před dosažením zletilosti nepřestala o dítě pečovat. Platí to nejen pro dítě vlastní či osvojené, ale též pro dítě převzaté do péče nahrazující péči rodičů. Za „dítě převzaté do péče nahrazující péči rodičů“ se přitom rozumí takové dítě, u kterého je splněna některá z definic uvedených v § 20 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění.

[14] Žalobkyně se ujala výchovy obou dětí F. K. (F., nar. X. a Z., nar. X.) po dosažení osmém roku jejich věku. Podle tvrzení žalobkyně se tak stalo již v červenci či srpnu roku 1995, kdy započala žít s otcem dětí (za trvání jeho manželství s matkou dětí) jako družka.

[15] Manželství otce a matky dětí bylo rozvedeno rozsudkem Okresního soudu Ústí nad Orlicí čj. 10 C 72/96-22 pravomocně dnem 7. 8. 1996; obě děti byly tímž rozsudkem

pokračování

pro dobu po rozvodu svěřeny do výchovy svého otce. S žalobkyní uzavřel otec dětí manželství dne 15. 11. 1997.

[16] Z citovaných, pro posouzení věci relevantních ustanovení zákona o důchodovém pojištění, je zjevné, že osobní péče po dobu deseti resp. pěti let o nikoliv vlastní (či osvojené) dítě může být pro stanovení důchodového věku ženy vzata v úvahu, jen jde-li o dítě manžela (první podmínka), jemuž bylo toto dítě soudem svěřeno do výchovy (druhá podmínka).

[17] V projednávané věci nebylo sporu o tom, že žalobkyně byla v době dosažení zletilosti dětí F. a Z. manželkou jejich otce a že o tyto jemu do výchovy svěřené děti osobně pečovala. Spor vyvstal v otázce, zda tato péče – ze zákona minimálně 5 let trvající – mohla být co do délky svého trvání počítána již od jejího faktického počátku (dle žalobkyně červenec/srpen 1995) či až od vzniku manželství otce dětí a žalobkyně (15. 11. 1997).

[18] Nejvyšší správní soud v rozsudku ze dne 10. 9. 2013, čj. 3 Ads 134/2012-23, ve kterém byla rovněž posuzována situace spadající do druhé definice v § 20 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění, uvedl, že se neztotožňuje s názorem, dle kterého uznaná péče ženy o (nezletilé) dítě musí být posuzována dle faktického počátku péče ženy o dítě a nikoliv až od právní moci rozhodnutí soudu o schválení dohody rodičů o péči o dítě. Nejvyšší správní soud se přiklonil k závěru, že „převzetí dítěte do péče nahrazující péči rodičů“ je založeno až účinností některého z úkonů uvedených v definicích ustanovení § 20 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění.

[19] V nyní posuzované kauze Nejvyšší správní soud vyšel z těchto svých předchozích závěrů. V případě žalobkyně tedy ke splnění druhé podmínky nemohlo dojít dříve, než byly pravomocným rozsudkem o výchově obě děti jejího pozdějšího manžela svěřeny na dobu po rozvodu do jeho výchovy; přestože tedy žalobkyně fakticky pečovala o obě děti (jak sama tvrdí a ani stěžovatelka to nepopírá) již před tímto soudním rozhodnutím, neměla tato péče vliv na splnění druhé podmínky.

[20] Splnění první podmínky – existence manželství – může být konstatováno až ode dne (platného) uzavření manželství (§ 1 a 3 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů). Shodně jako u druhé podmínky je zde rozhodná účinnost právního aktu zakládajícího právní vztah vyžadovaný ustanovením § 20 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění. V projednávané věci bylo manželství žalobkyně s F. K. uzavřeno dne 15. 11. 1997; teprve od tohoto data došlo k naplnění druhé podmínky.

[21] Lze tedy shrnout, že legální definice dítěte převzatého do péče nahrazující péči rodičů v § 20 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění obsahuje dvě podmínky; obě přitom musí být splněny kumulativně, nepostačuje splnění jen jedné z nich nebo jejich splnění postupně. Dojde-li ke splnění jedné z obou podmínek dříve, jako tomu bylo i v projednávané věci, lze konstatovat naplnění obou podmínek až v závislosti na splnění podmínky zbývající. Citované zákonné ustanovení zde nedává prostor pro volbu správnímu orgánu, od kterého data může každou z uvedených dvou podmínek považovat

za splněnou, nýbrž z jeho znění jasně vyplývá, že obě podmínky jsou naplněny až účinností příslušného právního aktu.

[22] Není žádného důvodu, aby v případě druhé podmínky bylo její splnění vázáno na účinky příslušného právního aktu (soudního rozhodnutí), zatímco v případě podmínky první tomu bylo jinak a účinky teprve v budoucnu uzavřeného manželství byly vztahovány na dobu dřívější. Již vůbec tak nelze činit z důvodu faktické péče ženy o děti, jak uváděl krajský soud a žalobkyně, neboť naplnění podmínky „osobní péče“ ženy o dítě (§ 32 odst. 4 zákona o důchodovém pojištění) přichází v úvahu teprve, je-li najisto postaveno, že jde o dítě převzaté do péče nahrazující péči rodičů ve smyslu § 20 odst. 1 a 2 zákona o důchodovém pojištění. Naplnění podmínky osobní péče se zkoumá separátně (srov. např. žalobkyní uváděný rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 4. 12. 2003, čj. 3 Ads 37/2003-49, zabývající se pojmem „osobní péče o dítě“ a posuzující jeho naplnění v případě vlastní matky dítěte).

[23] Pokud by pro naplnění pojmu „výchova dítěte“ ve smyslu § 32 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění bylo relevantní pouze splnění podmínky druhé spolu s naplněním podmínky osobní péče, jak uzavřel krajský soud, postrádalo by zcela smyslu zakotvení i podmínky první – existence manželství, což zákonodárce jistě nezamýšlel; naopak její uvedení slovem „manžel“ ve druhé definici v § 20 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění (stejně jako ve třetí a čtvrté definici tohoto ustanovení) má význam. V opačném případě mohl zákonodárce tento pojem vypustit, resp. jej nahradit jinými pojmy nebránícími plnému zohlednění právě (jen) faktické osobní péče (osoby) o dítě. Je třeba podotknout, že argumentace krajského soudu a žalobkyně o současném ústupu manželských svazků zcela pomíjí možné další jiné osoby (vedle tzv. družky), které by mohly v tom kterém případě (tj. za situace rozvedeného muže, kterému byly svěřeny děti do výchovy) naplňovat znak „osobní péče“ o dítě. Nelze též ponechat stranou, že převzetí závěrů krajského soudu Nejvyšším správním soudem zjevně by představovalo judikaturní interpretaci nerespektující jasný text zákona, a to aniž by pro takovouto *contra legem* interpretaci existovaly vážné a rozumné důvody. Takovouto interpretaci, byť možná v případě žalobkyně jeví se prvoplánově výkladem spravedlivým, naopak by došlo k nejistotě, od kdy se vlastně může požadovaná doba péče o dítě (deset resp. pět let) počítat, přičemž mohly by reálně hrozit i situace překrývání dob péče o děti; tak i v posuzované věci žalobkyně dle svého tvrzení pečovala o děti svého pozdějšího manžela již v době, kdy ještě trvalo jeho manželství s matkou dětí a kdy o výchově dětí nebylo soudně vůbec rozhodováno.

[24] S ohledem na výše uvedené tedy nelze přisvědčit argumentaci krajského soudu, dle níž ve sporné době (tj. od července či srpna 1995 do 19. 11. 1997) nemusela být naplněna podmínka existence jejího manželství s otcem dětí, neboť postačovala „osobní péče“ žalobkyně o obě děti (tedy naplnění třetí zákonné podmínky).

[25] Krajský soud v napadeném rozsudku uvedl, že „v minulosti“ Nejvyšší správní soud k interpretaci § 20 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění přistoupil „obdobným způsobem“ jako krajský soud; poukázal tu na rozsudek ze dne 4. 11. 2005, čj. 4 Ads 67/2004-64. K tomu zdejší soud uvádí, že krajským soudem uváděná kauza je odlišná od případu žalobkyně. Jednalo se v ní o posouzení nároku na sirotčí důchod

pokračování

dle § 52 zákona o důchodovém pojištění a bylo zde nutno rovněž posoudit naplnění pojmu „dítě převzaté do péče nahrazující péči rodičů“. Žalovaná i Městský soud v Praze se zde zabývaly toliko naplněním první definice ustanovení § 20 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění (v příslušném znění) a její naplnění neshledaly, naproti tomu dle Nejvyššího správního soudu měly s ohledem na zjištěné skutkové okolnosti zkoumat naplnění třetí definice tohoto ustanovení, dle které se musí jednat o „*dítě manžela, zemřel-li druhý rodič dítěte nebo není-li znám*“. V této věci nebylo nijak zpochybněno naplnění podmínky existence manželství „nevlastního otce“ žadatelky o sirotčí důchod s její matkou až do úmrtí „nevlastního otce“ žadatelky; žadatelka tak byla dítětem manželky zemřelého a její druhý rodič (biologický otec) nebyl znám. Není tedy pravdou, že by zdejší soud v této kauze dospěl k závěru, že není třeba naplnění podmínky „manželství“ stanovené v § 20 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění z důvodu faktické „osobní péče“ ženy o dítě, jak dovodil krajský soud v projednávané věci.

[26] Krajský soud poukázal na str. 98-101 sborníku stanovisek veřejného ochránce práv z roku 2009. Zdejší soud shodně jako krajský soud vyhledal tento sborník na internetových stránkách veřejného ochránce práv a zjistil, že krajský soud v odůvodnění napadeného rozsudku v podstatě reprodukuje pasáže ze stanoviska k věci sp. zn. 3982/2005/VOP/JŠL. V uvedeném stanovisku veřejný ochránce práv rovněž poukazuje na rozsudky zdejšího soudu čj. 3 Ads 37/2003-49 a 4 Ads 67/2004-64. Nejvyšší správní soud se k oběma těmto zmiňovaným rozsudkům i argumentaci veřejného ochránce práv již dostatečně vyjádřil výše.

IV. Závěr a náklady řízení

[27] Nejvyšší správní soud tedy dospěl k závěru, že kasační stížnost je důvodná, neboť za dítě převzaté do péče nahrazující péči rodičů je třeba pro účely stanovení délky doby péče o toto dítě považovat dítě manžela svěřené mu rozhodnutím soudu do výchovy pouze za splnění a od (po) splnění podmínek zakotvených v ustanovení § 20 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění, tedy jak vzniku a existence manželství tak existence uvedeného soudního rozhodnutí. Zpětné započítávání dob, v nichž tyto podmínky splněny nebyly, zákon nepřipouští. Proto podle § 110 odst. 1 s. ř. s. napadený rozsudek krajského soudu Nejvyšší správní soud zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení. V novém řízení je krajský soud vázán právním názorem vysloveným v tomto rozsudku (§ 110 odst. 4 s. ř. s.).

[28] O náhradě nákladů řízení o kasační stížnosti rozhodne krajský soud v novém rozhodnutí (§ 110 odst. 3 s. ř. s.).

Poučení: Proti tomuto rozsudku **nejsou** opravné prostředky přípustné.

V Brně dne 20. května 2015

Zdeněk Kühn
předseda senátu